

STYLE AND TEXT

<https://doi.org/10.17721/2522-1272.2019.74.6>

UDC 070:372.461(477)

**Orthographic and Semantic Anormative Lexis
in Publicistic Texts of Cultural-Linguistic Area**

Iryna Marynenko

<https://orcid.org/0000-0002-2836-758X>

*PhD. (philol. sci), Associate Professor
Institute of Journalism, National Taras Shevchenko University of Kyiv
36/1 Illienka St., Kyiv, 04119, Ukraine*

Corresponding author's e-mail address: imarynen@gmail.com

ABSTRACT

The problem of language accuracy in publicistic texts hasn't lost its actuality due to the great number of deviations from the language norms. The analysis of journalistic materials, which deal with the cultural and educational topics, has demonstrated that the language norms are broken in them rather often. The **objective** of the research is to systematize the most frequently used mistakes in the journalistic materials on cultural-linguistic topics, and to define the reasons of their occurrence. For reaching this objective 85 articles and interviews devoted to the issues of language policy and culture of speech taken from popular Internet publicistic sources were chosen and analyzed. The number of collected mistakes (anormative lexis) is over 400. The following **methods** were used during the research of the selected material: the method of entire selection for choosing the texts and collecting the examples of anormative lexis from cross-media sources; the descriptive method for defining the essence of deviation from the language norm and for finding the reasons of this phenomenon; the methods of analysis and synthesis for systematizing and classifying the selected anormative lexis. The fulfilled research allows to assert that the publicistic texts devoted to cultural-linguistic issues contain less number of norm deviations than texts of other thematic spheres. Thus, they contain less number of mistakes in usage of paronyms, there were no cases of inappropriate usage of little known terms and rarely used words. However, due to the influence of the Russian language the frequency of word-building and semantic loan translation is still high. It can be explained by the lack of clear delimitation of two languages in the consciousness of texts' authors. The permanent improvement of language competence of journalists and editors, paying attention to the complicated examples of word spelling and to the usage of definite lexical units will promote thorough improvement of language culture of mass media staff.

KEYWORDS: language norm; anormative lexis; deviation of language norm; mistake.

Орфографічні й лексико-семантичні анормативи в публіцистичних текстах культурно-мовної тематики

*Мариненко Ірина Олегівна, Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат філологічних наук, доцент.
<https://orcid.org/0000-0002-2836-758X>*

Резюме

Питання мовної грамотності публіцистичних текстів не втрачає актуальності через наявність у них значної кількості відхилень від мовних норм. Аналіз журналістських матеріалів культурно-мовної тематики засвідчив, що мовні норми в них порушуються досить часто, попри суворі вимоги до таких видів публікацій. **Мета** дослідження – систематизувати найпоширеніші помилки в журналістських матеріалах культурно-мовної тематики, визначити чинники, що вплинули на їх появу. Для її досягнення з популярних інтернет-видань було обрано й проаналізовано 85 статей та інтерв'ю, зміст яких присвячений питанням мовної політики й культури мовлення; кількість зібраних анормативів перевищує 400. У процесі роботи із зібраним матеріалом застосовувалися такі **методи**: для відбирання текстів і збирання прикладів анормативів із крос-медійних ЗМІ – метод суцільної вибірки; для визначення суті порушення мовної норми і встановлення причин такого явища – описовий метод; для систематизації та класифікації зібраних анормативів – методи аналізу й синтезу. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що публіцистичні тексти культурно-мовної тематики містять меншу кількість порушень мовних норм, ніж тексти інших тематичних спрямувань: значно рідше трапляються помилки у вживанні паронімів, не зафіксовано недоречного вживання маловідомих термінів і рідковживаних слів. Однак під впливом російської мови залишається високим показник словотвірних і семантичних калькувань, що свідчить про відсутність чіткого розмежування двох мов у свідомості авторів текстів. Перманентне підвищення мовної компетенції журналістів і редакторів, звернення уваги на складні випадки написання слів і вживання певних лексичних одиниць сприятимуть суттєвому покращенню мовної культури медійників.

Ключові слова: мовна норма; анорматив; відхилення від мовної норми; помилка.

Мариненко И.О. Орфографические и лексико-семантические анормативы в публицистических текстах культурно-языковой тематики

Вопрос языковой грамотности публицистических текстов не теряет актуальности из-за присутствующего в них значительного количества отклонений от языковых норм. Анализ журналистских материалов культурно-языковой тематики свидетельствует, что языковые нормы в них нарушаются довольно часто, вопреки суровым требованиям к подобным видам публикаций. **Цель** исследования – систематизировать наиболее распространенные ошибки в журналистских материалах культурно-языковой тематики, определить факторы, повлиявшие на их появление. Для ее достижения из популярных интернет-изданий было выбрано и проанализировано 85 статей и интервью, содержание которых посвящено вопросам языковой политики и культуры речи; количество собранных анормативов превышает 400. В процессе работы с собранным материалом применялись такие методы: для отбо-

ра текстов и сбора примеров анормативов из кросс-медийных СМИ – метод сплошной выборки; для определения сущности нарушения языковой нормы и выяснения причин такого явления – описательный метод; для систематизации и классификации собранных анормативов – методы анализа и синтеза. Проведенное исследование позволяет утверждать, что публицистические тексты культурно-языковой тематики содержат меньшее количество нарушений, чем тексты других тематических направлений: значительно реже встречаются ошибки в употреблении паронимов, не зафиксировано неуместного использования малоизвестных терминов и редкоупотребляемых слов. Однако под влиянием русского языка остается высоким показатель словотворческих и семантических калькировок, что свидетельствует об отсутствии четкого разграничения двух языков в сознании авторов текстов. Перманентное повышение языковой компетенции журналистов и редакторов, обращение внимания на сложные случаи написания слов и употребления определенных лексических единиц будут способствовать существенному улучшению языковой культуры медийщиков.

Ключевые слова: языковая норма; анорматив; отклонение от языковой нормы; ошибка.

1. Вступ

Розвиток кожної мови відбувається шляхом поступових, обумовлених суспільно-історичними тенденціями змін на всіх рівнях мовної структури. Загальновізнано, що зміни лексичної системи відбуваються динамічніше, ніж інших рівнів мови. Процеси оновлення лексики досить оперативно відображаються в лінгвістичних словниках і довідниках із культури мови. Представники професій, що безпосередньо пов'язані з мовою (журналісти, ведучі, редактори, учителі тощо), повинні постійно підвищувати свій рівень мовної культури і поширювати отримані знання серед носіїв мови, оскільки саме ці фахівці «не мають права на помилки (актори, лектори, диктори та інші працівники радіо й телебачення, вчителі, викладачі), бо їхнє слово повинно бути взірцем для решти громадян України» [1, с. 10]. Однак далеко не завжди фахівці, які працюють зі словом, відстежують сучасні тенденції розвитку мови, припускаючись у своєму мовленні низки відхилень від чинних мовних норм, а то й неточностей і помилок.

Зважаючи на те, що вже скоро три десятиліття, як українська мова набула статусу державної в нашій країні, але досі не стала мовою спілкування в усіх регіонах держави, Президент України наприкінці травня 2018 р. підписав Указ «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України», яким передбачено затвердження цільової програми з розвитку і функціонування української мови на 2018–2028 роки. На наше переконання, підвищення грамотності працівників медіагалузі також є складовим компонентом цієї всеохопної програми, оскільки журналістські матеріали, присвячені питанням культури мови, рясніють мовними помилками й недоглядами. Тому визначення типових, поширених у сучасних медіаматеріалах, присвячених мовній проблематиці, помилок і відхилень від мовних норм, пояснення причин виникнення їх є актуальним аспектом підвищення грамотності журналістів та інших фахівців, які працюють зі словом.

Мета дослідження – систематизувати найпоширеніші помилки, зокрема евфонічні, орфографічні й лексико-семантичні, в журналістських матеріалах мовної тематики. Досягнення мети передбачає виконання таких завдань: зібрати приклади нехтування мовними нормами у публіцистичних текстах, присвячених висвітленню різних аспектів мовної політики, культури мовлення тощо; визначити типові помилки й відхилення від евфонічних,

орфографічних і лексико-семантичних норм; встановити чинники, що спричинили появу цих анормативів у журналістському мовленні.

2. Теоретичне підґрунття

Проблема культури мовлення загалом постійно перебуває в центрі уваги мовознавців. Різні її аспекти – як теоретичні, так і практичні – розглядаються в працях В. Русанівського, О. Пономарева, О. Тараненка, С. Єрмоленко, Г. Кисіль, О. Пазяк, О. Сербенської, Л. Струганець, О. Селіванової, С. Караванського, Л. Мацько, М. Волощак та ін. Проблеми низької якості публіцистичних текстів присвячені роботи таких дослідників, як Т. Бондаренко, А. Капелюшний, Т. Космеда, Г. Шелехова, З. Партико, С. Чемеркін, Н. Фіголь, М. Зубков, В. Каленич, С. Бибик і т. д., однак у всіх авторів, які досліджують проблему порушення мовних норм у медіа, вибірка анормативів відбувалася без урахування тематичного спрямування публіцистичних матеріалів. А саме у процесі висвітлення мовної проблематики журналіст зобов'язаний дуже ретельно підходити до питання грамотності тексту, оскільки, по-перше, зміст публікації й інтерв'юювана компетентна особа вимагають дотримання мовних норм, а по-друге, читач сприймає такий матеріал як взірєць мовлення і керуватиметься ним у власних висловлюваннях.

3. Методи дослідження

Відбір текстів, а також збирання матеріалу для дослідження відбувалися методом суцільної вибірки з крос-медійних ЗМІ; для визначення суті порушення мовної норми і встановлення причин такого явища ми послуговувалися описовим методом; систематизацію та класифікацію зібраних анормативів проводили методами аналізу й синтезу. Матеріалом дослідження обрано популярні крос-медіа за період із 2014 р. й до липня 2018 р. включно. Загалом проаналізовано 85 статей та інтерв'ю, зміст яких присвячений питанням мовної політики й культури мовлення; кількість зібраних анормативів перевищує 400.

4. Результати й обговорення

До класифікації мовних анормативів зверталось багато дослідників культури мовлення. У своїй розвідці за основу ми беремо розроблену Т. Бондаренко [2] класифікацію мовленнєвих помилок, засновану на розподілі їх за рівнями мови: орфографічні, лексичні (включно із фразеологічними), граматичні (словотвірні, морфологічні й синтаксичні), пунктуаційні. Зважаючи на те, що до аналізу було залучено писемні матеріали, то з-поміж орфоепічних недоглядів розглянемо тільки евфонічні – вади тексту, які утруднюють його сприймання через надмірний збіг приголосних або голосних.

Задля полегшення усного мовлення і звукового відтворення писемного в українській мові існують засоби милозвучності, які полягають, зокрема, у взаємозаміні прийменників (префіксів) *у – в, з – зі – із*, сполучників *і – й*, часток *йце – це*. Ці правила детально описано у відповідних розділах «Українського правопису» [3]. Останнім часом публіцисти активніше послуговуються засобами евфонічності, проте й надалі залишається багато позицій, що потребують заміни одних зазначених службових слів на інші, доречніші в певному мовленнєвому оточенні, пор.: *послуговувались в своїх інтересах, потрапили і українці* (<http://zahystmovy.org.ua>); *почав вчити, розташованих в сільській місцевості, поставились з розумінням, протягом навчання та й в дорослому житті, був всього лише запис в соціальній мережі, зараз це вивчення української не користується попитом* (www.radiosvoboda.org); *щоб в найближчі десять років, українських вчених, також в за-*

конопроекті (<https://daily.rbc.ua>); як в культурі (<http://www.chytomo.com>); закладів всіх рівнів (<http://vilneslovo.com>). Так само можуть чергуватися фонетичні варіанти дієслівного постфікса **-ся / -сь**. Варто зазначити, що кодифікованою нормою визнано варіант **-ся**, про що свідчить його використання в інфінітивних формах – заголовних словах словникових статей. У мовленні варіант **-сь** мав би слугувати засобом уникнення збігу голосних, однак, більшого поширення набув саме **-сь** – вважаємо, під впливом російської мови, де в літературній нормі відсутній варіант **-ся**. Більшість авторів не зважають на можливості уникнення збігу приголосних за допомогою чергування постфіксів, напр.: *позбутись комплексу меншовартості, навчатись рідними мовами, одружилась з українцем, дивлюсь на відгуки* (<https://www.radiosvoboda.org>); *спілкувались з громадянами* (<http://h.ua>); *узялись за правове врегулювання* (<http://language-policy.info>) тощо, хоча в наведених прикладах доречніше було б ужити варіант **-ся**. Загалом відхилення від евфонічної норми становлять 11,2 % від усіх зібраних аномативів.

Орфографічні помилки й недогляди належать до найгрубших відхилень від мовної норми, яких узагалі не повинні припускатися не тільки журналісти й інші фахівці, що працюють зі словом, а й дипломовані випускники університетів. Однак навіть публіцистичні матеріали, присвячені культурі мови, не позбавлені таких огріхів, хай і в незначній кількості (4,5 % від загальної кількості аналізованих аномативів). Переважну більшість порушень орфографічної норми становлять відхилення в написанні слів разом, окремо або через дефіс. Так, потребують написання разом виділені лексеми у таких прикладах: *Кремль хоче підірвати українське суспільство із середини; а на передодні у Твітері міністр закордонних справ наголосив;* (<https://www.radiosvoboda.org>); *Азовське море було море внутрішньо українське; використовуючи не здорову політику уряду* (<https://hyser.com.ua>); *за звичай перед виборами розмахують...* (<http://vilneslovo.com>). Окремо слід писати такі виділені мовні одиниці, як *мова поширена закордоном* (<http://zahystmovy.org.ua>); *вони були незгодні із рішенням суду* (<https://gazeta.ua>); *нехтування правами великої частини населення цих областей збоку міської верхівки; досі невирішеним і дискусійним є питання...* (<http://language-policy.info>); *до 25-річниці Незалежності ми провели всеукраїнську акцію «Мовомарафон»; Україна немає сили, на жаль, змінюватись так, як мусіла б* (<https://www.radiosvoboda.org>). Написання через дефіс обов'язкове у виділених словах таких речень: *По перше, процес русифікації населення ще не завершений... По друге, Лукашенко не відчуває достатньої сили та підтримки...* (<http://language-policy.info>).

Проте і невласне орфографічні помилки, що «спотворюють значення лінгвоодиниці, але не фіксують порушення орфографічної норми» [2], і власне орфографічні, що порушують правописні правила, – не рідкість у текстах, де йдеться про мовну політику чи культуру мовлення, напр., слово *обіг* не має збігу приголосних на стику префікса й кореня: *повертати мову в обіг українського соціуму потрібно без примусу* (<https://www.radiosvoboda.org>), на противагу формі дієслова *обігти* минулого часу чоловічого роду; лексема *жупел* має літеру *е* в другому складі, яка не чергується під час відмінювання з *о*: *розмахують жуполом «двуязычія»* (<http://vilneslovo.com>); у дієслівному корені *-сел-* можливе чергування в корені з літерою *і* (*висілки*), але не з *и*: *населення, котре їх засиляє, вважати своїми підданими* (<https://www.radiosvoboda.org>), до того ж, неправильно написаний іменник *населення*, що, вважаємо, пояснюється тільки неухважністю автора. Окрім суто помилкового написання цілої низки слів, існує ще одне суттєве відхилення від орфографічної норми – це написання всіх слів у заголовках з великих літер. Вплив англійської мови тут очевидний, однак якщо в англійській з великої букви треба писати лише повнозначні слова, то автори сайту <http://zahystmovy.org.ua> починають будь-яке слово великою літерою, напр.: *У Великих Містах Українська Зведена До Мови Менишини – Лариса Масенко; Мова Для Українця – Це Персональна Ділянка Кордону Самоідентифікації*

Української Нації тощо. Зважаючи на патріотичну спрямованість змістового наповнення цього сайту, його назву, таке запозичення видається щонайменше нелогічним і дивним.

Лексико-семантичні норми сучасної української мови науковці вважають розмитими, менш чіткими, ніж вони були в ХХ ст. і раніше. Таке розширення й демократизація норми викликане експансією мас-медіа в інформаційний простір людства: якщо ще кілька десятиліть тому найавторитетнішим джерелом змін вважалася художня література, то «сьогодні центр нормотворення перемістився на засоби масової інформації, періодичні видання наукового характеру. Відповідно до цього змінюється мовний смак епохи і, як результат, ускладнюється статус літературної мови, норма демократизується, стає відкритішою для колишніх нелітературних мовних засобів» [4, с. 19]. Наслідок таких явищ Т. Космеда вбачає у збільшенні варіантних форм, «що зумовлено й зміною джерела формування літературної норми, яким стали ЗМІ і інтернет-мережа; в активації запозичень, що приводить до звуження сфери вживання окремих питомих одиниць української мови, ... у моделюванні прагматичних смислів» [5, с. 54]. Користувачам мови подеколи важко обрати потрібну лексичну одиницю для передавання точних смислових нюансів у висловлюванні. Однак це не повинно стосуватися фахівців роботи зі словом, насамперед, журналістів. Саме вони формують мовні смаки й моду на слова та стійкі вислови у сучасному суспільстві, яке читає переважно медійні тексти різної тематики й гатунку. А тому видається неприпустимою та кількість лексико-семантичних відхилень і помилок, яка наявна в публіцистичних текстах, зокрема культурно-мовного спрямування.

Із-поміж усіх лексико-семантичних аномативів в аналізованих матеріалах трапляються такі: 1) росіянізми – слова, скальковані з російської мови, для яких є в українській відповідники, що мають іншу словотвірну структуру або й узагалі творяться від іншого кореня; 2) вживання українських лексем, близьких за морфемним і фонетичним складом до російських, у недоречному для контексту значенні; 3) семантичне калькування російських слів, тобто використання українських слів у нехарактерному для них значенні; 4) сплутування значень паронімів; 5) стилістичні огріхи, пов'язані зі слововживанням. Учені виокремлюють також інші види відхилень від лексико-семантичної норми (напр., недоречне використання маловідомих термінів і рідковживаних слів без супровідного пояснення) [див., напр., 2; 6], яких у досліджуваних текстах не виявлено.

Найбільшу групу лексичних аномативів складають росіянізми (49 одиниць), що свідчить про неухвалне ставлення до роботи зі словом авторів таких текстів, див.: *рух «я перейшов (-шла) на українську» повзе з черепашию швидкістю* (<https://zbruc.eu>) – має бути *черепашиачою*; *це ознака приналежності до особливого клубу знавців суржикю* (<http://language-policy.info>) – треба *належності*; *бажаючи стати громадянами України будуть складати іспит* (<https://daily.rbc.ua>) – *охочи*; *Слабоспицький також вважає неприпустимими факти, коли в учбових закладах України...* (<https://www.radiosvoboda.org>) – *навчальних*; *Що стосується онлайн-видань, то тут українізація теж відбувається, причому без будь-якого тиску з боку держави, так як вона взагалі не може впливати на інтернет... громадянин обирає в якості засобу спілкування...* (<https://daily.rbc.ua>) – *оскільки, обирає засобом; не дивлячись на те, що це їм гарантує Конституція* (<https://www.radiosvoboda.org>) – *попри* або *незважаючи на* тощо. Проблема авторів таких хиб у текстах полягає у браку чіткого розмежування мовних норм російської та української мов, що спричинене, на думку Н. Непійводи, семантичними змінами у великій кількості спільних за походженням морфем, «які не завжди відчувають ті, хто вільно володіє обома мовами; даються знаки й міжмовні асоціації, що виникають на рівні морфем, а також незнання словотворчих особливостей української мови» [7, с. 7]. Такі білінгви мають частіше звертатися по допомогу до словників, зважати на наявність в українській мові питомих кодифікованих відповідників, часто коротших і семантично доречніших для конкретного контексту. Це стосується не тільки окремих слів, але й складених лексичних

одиниць, мовних кліше і фразеологізмів. Так, ... *І воно й до сих пір використовується у різній мірі, з різними модифікацій щодо різних територій* (<http://zahystmovy.org.ua>) – сучасній нормі відповідають досі і різною мірою; *Це єдина на сьогоднішній день державна мова в Україні* (<http://vsviti.com.ua>) – літературний відповідник на сьогодні; *На думку експерта, на мові, яку громадянин самостійно обирає в якості засобу спілкування, потрібно не тільки дізнаватися новини* (<https://daily.rbc.ua>) – нормативними відповідниками є мовою та як засіб спілкування / засобом спілкування; а також: у той же час – водночас; у свою чергу – своєю чергою / зі свого боку; в силу – через / з огляду на; в той час як – тоді як або тимчасом як; тим не менш – однак / проте / а втім; як тільки – щойно; так як – оскільки, тому що та ін. Щонайменше непрофесійно наводити слова відомих науковців-мовників із помилками, яких цитовані фахівці не можуть припускати у своєму мовленні, як-от: *«Держава зобов'язана втрутитися в мовне питання, враховуючи його соціальну значимість... Ця програма також повинна бути прозорою з фінансової точки зору»*, - вважає Грищенко... *«Тоді вже в найближчі роки можна розраховувати, що продажі українських книг зростуть у 3-4 рази»* (<https://daily.rbc.ua>), на місці виділених порушень мовленнєвих норм мають бути літературні відповідники: *значущість, з фінансового погляду, найближчими роками або незабаром*. Також кальковані лексеми активно представлені серед дієслівних форм, напр., *дякуючи професії* (<https://viktorkaspruk.wordpress.com>) – українська норма завдяки професії; *на шляху до домінуючої нації* (<https://zbruc.eu>) – укр. панівної; *не дивлячись на те, що це їм гарантує Конституція* (<https://www.radiosvoboda.org>) – укр. попри те, незважаючи на те що; *лідуючі позиції у друкованих виданнях* (<http://zahystmovy.org.ua>) – укр. провідні, передові тощо.

Наближеними до аналізованої групи аномативів є випадки використання українських лексем, близьких за морфемним і фонетичним складом до російських, у недоречному для контексту значенні (усього 19 відхилень). Таке явище спричинене звуковою схожістю ужитих слів, як-от: *парламенту необхідно прийняти новий закон про мову* (<http://language-policy.info>) – *приймається* рішення одноосібно, а колективно – *ухвалюється*; *...довести необхідність відміни Закону про мовну політику 2012 року через його неконституційність* (<http://language-policy.info>) – українською треба *скасування*, оскільки іменник *відміна* має значення «1. Інший вид якогось предмета, явища, речовини і т. ін.; різновидність, варіант. 2. Раса, що відрізняє певний предмет, явище тощо від іншого... 3. Зміна, переміна чогонебудь. 4. рідко. Те саме, що скасування. 5. лінгв. Розряд іменників, що мають спільну систему відмінкових закінчень» [8, т. 1, с. 606; 9], а сучасний електронний словник, що видається Українським мовно-інформаційним фондом НАН України, узагалі не фіксує синонімічності цих лексем, пропонуючи два омоніми: «відмінність, варіант» і «група слів, що мають спільні особливості відмінювання» [10] та ін.

Поширеним явищем у сучасній публіцистиці є семантичне калькування російських слів, тобто використання українських слів у нехарактерному для них значенні (44 аномативи). Саме цей тип помилок засвідчує інтерференцію однієї лексико-семантичної системи щодо іншої, у нашому випадку – на українську. У науковій літературі й спеціалізованих публікаціях і передачах неодноразово привертала увагу мовців до поширеності відхилень від кодифікованої норми в семантичній структурі українських лексем, наводили значний ілюстративний матеріал, проте суттєвих зрушень у мовленні публічних фахівців, зокрема журналістів, не відбулося. Так, навіть у текстах культурно-мовної тематики трапляється вживання дієслівних форм зі значеннями, властивими російським лексемам: *знаходиться у значенні «перебувати, розміщатися, розташовуватися» (... доки кожен депутат персонально, своїм мандатом не буде відповідати за те, де він знаходиться* (<https://www.radiosvoboda.org>); *За звітом ЮНЕСКО десять мов в Україні знаходяться в критичному стані* (<https://hromadskeradio.org>)); *зустрічати у значенні «натрапляти на» (... коли авторка описує Київ, зустрічаємо і жаргон журналістів, і суржик*

(<http://www.chytomo.com>)); *розповсюджуватися*, яке позначає «роздаватися, передаватися, продаватися і т. ін. багатьом для придбання, ознайомлення і т. ін.» [8, т. 8, с. 773], тобто йдеться про конкретні предмети, часто використовується замість дієслова *поширюватися*, яке вживається стосовно нематеріальної сфери (ідей, інформації, знань тощо), рідше – навпаки (*Найбільшу популярність мають картинки, що ілюструють розповсюджені помилки* (<http://www.chytomo.com>)); у дієслові *відносити* в сучасному літературному слововживанні переважає сема фізичної дії «доставляти кудись; віддавати комусь; переміщати вбік» тощо [8, т. 1, с. 612], а на позначення ментального процесу включення чогось до певного числа / переліку варто використовувати лексеми *зараховувати, прираховувати, зачислити* (*До переваг законопроекту 5670-д Шамайда відносить те, що він концентрується саме на державній мові* (<https://www.radiosvoboda.org>); *До кого ти себе відносиш, якщо ти розмовляєш мішаною мовою...* (<http://language-policy.info>)); російський канцеляризм *присутствует* українською можна передати як *присутній* або *наявний*, причому перший відповідник акцентує увагу на фізичній присутності, натомість *наявний* – на властивостях, рисах, притаманних не тільки матеріальному світові (*Адже у всіх «принципово російськомовних» присутні, якщо не приховане презирство, то принаймні відчуття вторинності й непотрібності української мови як єдиної державної* (<https://www.radiosvoboda.org>); *Нині суспільство стикається з відрізкою радянського минулого у багатьох сферах, особливо сервісних, де присутня російська мова* (<http://zahystmovy.org.ua>)); російський дієприкметник *даний*, втративши ознаки дієслівної форми, має дуже широке застосування, однак його український відповідник зберігає дієслівну семантику (*даний Вами підручник став у пригоді*), що не дозволяє вживати його у всіх тих самих контекстах, що й російський. Натомість можемо використати займенники *такий, цей*. Літературною нормою вважається також уживання субстантивованої одиниці *дані* (*Жінка просить сприяння у тому, щоб даний сайт було заблоковано. Міністерство інформаційної політики розглянуло дане звернення... За наслідком аналізу контенту, що розміщено на даному ресурсі...* (<https://ukurier.gov.ua>)); українське слово *ряд* має вужче значення, ніж російська однозвучна лексема, у ньому переважає сема «втягнутий в одну лінію», відповідно, у значенні «кілька предметів / осіб / явищ» фахівці з культури мовлення радять віддавати перевагу словам *низка, кілька* (*Існує ряд міфів про маргінальне значення мови* (<https://zik.ua>)); *Цьому передують ряд факторів...* (<http://language-policy.info>)). Прислівник *відтак* повернувся до активного вживання в останні півтора-два десятиліття, ставши дуже модним словом у журналістів, однак використовується він переважно в не властивому йому значенні «отже, так, а тому»: *Відтак виникає запитання, чи буде директорат з державної мовної політики наділений повноваженнями встановлювати санкції за такі порушення?* (<https://www.radiosvoboda.org>); *Насамперед сприймає той факт, що вона говорить суржиком, відтак не належить до жодної з мовних культур* (<http://language-policy.info>). Водночас у всіх наявних тлумачних словниках цей адвербіатив має часову сему: «після чого-небудь; потім, далі» [8, т. 1, 647].

Помилки в мовних кліше виникають також під впливом семантичної структури російських відповідників, як-от *здати іспит* замість *скласти іспит* (*Більш ніж 75% випускників середніх шкіл в регіонах домінування шовіністів не спроможні щорічно здати іспит на знання української мови* (<http://vilneslovo.com/>) – українською *здавати* можна роботу викладачеві, гроші, пляшки тощо); *піднімати питання* замість *порушувати питання* (*Тож я намагався піднімати це питання в тих закладах, які я відвідував: супермаркетах, кав'ярнях, наприклад* (<https://www.radiosvoboda.org>); *У своїх інтерв'ю, я підіймаю гострі теми, у тому числі – про важливість рідної мови* (<http://h.ua/story>) – в українській літературній мові дієслово *піднімати* має 16 значень [8, т. 6, с. 463], але жодним із них не передбачене вживання цього слова у поєднанні з абстрактними іменниками *питання, тема, проблема* і под.); *пригорнути увагу* замість *привернути увагу* (*Українці знову вийдуть до*

Українського дому на Європейській площі столиці України, щоб **пригорнути увагу** суспільства до ненормальності і нетерпимості мовної ситуації, яка продовжує існувати... (<http://language-policy.info>) – необгрунтоване використання дієслова *пригорнути*, яке має значення суто фізичної дії: «1. Міцно притискувати до себе. 2. Прикидати, присипати чим-небудь» [8, т. 7, с. 597]). Досить часто публіцистичне мовлення засмічується скалькованими конструкціями, які не несуть у собі жодного смислового навантаження і тільки займають площу в друкованих медіа та час – в аудіовізуальних: *Конституційний суд України, який нині розглядає на предмет конституційності так званий «мовний закон Ківалова-Колесніченка», мав би нарешті скасувати цей ганебний закон...* (<https://www.radiosvoboda.org>); *Ягланд привітав той факт, що президент України надав закон для вивчення Венеціанській комісії, яка є одним із органів Ради Європи* (<https://svitua.org/osvita>) тощо. Позбавлене семантики в українській мові прийменникове кліше *на предмет* варто замінити кодифікованими синонімічними конструкціями *для того щоб, для цього, щодо (чогоось), про (щось)*. У наведеному контексті взагалі можна було б використати безприйменникове керування *розглядає конституційність закону*. У другому реченні наявне семантико-граматичне відхилення від норми сполучуваності слів: не можна *привітати факт*, оскільки цей іменник має значення «1. Дійсна, не вигадана подія, дійсне явище. 2. Реальність, дійсність» [8, т. 10, 552], а тому доречніше було б сформулювати цю думку інакше: *«Ягланд схвально відреагував на те, що ...»*.

Помилкове вживання паронімів належить до типових лексико-семантичних помилок публіцистичних та інших текстів, однак культурно-мовна журналістика повинна уникати таких аномативів. Проте поодинокі випадки сплутування значень паронімів трапляються, як-от *зіграти – відіграти, напрям – напрямок*, наприклад: *Важливу роль зіграла церковно-слов'янська мова* (<http://zahystmovy.org.ua>); *Третій напрямок моєї діяльності стосується українськомовного обслуговування в інтернет-магазинах* (<https://www.radiosvoboda.org>), де згідно з літературною нормою мало б уживатися *відіграла й напрям*.

Суто стилістичні недогляди в мовленні журналістів свідчать про неухважність під час роботи над текстами. Найчастіше трапляється тавтологія – повторення одного й того самого слова, спільнокоренових або синонімічних одиниць в межах одного-двох речень: *Вони дуже часто дуже тісно пов'язані з історією польської мови* (<http://zahystmovy.org.ua>); *3 липня 2012 року Верховна Рада прийняла закон «Про засади державної мовної політики. Прийняття закону відбувалося з порушенням Конституції України* (<http://language-policy.info>); *Сьогодні процеси повзучої русифікації прослідковуються на усіх рівнях. Але особливо вони найбільше відчуються на рівні побутовому* (<https://viktorkaspruk.wordpress.com>); *Наразі, згідно із законом, «мовна» стаття повноцінно має набути чинності у 2020 році* (<https://www.radiosvoboda.org>). Останнє речення поєднало в собі слово *наразі*, яке означає «поки що, зараз» [8, т. 5, с. 168] і словосполучення *у 2020 році*, семантика якого суперечить прислівникові *наразі*. Така необдуманість висловлення шкодить сприйманню тексту реципієнтами і, відповідно, псує імідж видання.

5. Висновки

Проаналізувавши лише частину зібраного матеріалу (євфонічні, орфографічні й лексико-семантичні відхилення від мовних норм), доходимо висновку, що представники медійної галузі сучасного українського суспільства, які працюють у галузі мовної політики й культури мовлення, припускаються значної кількості помилок. Більшу частину поміж зазначених видів аномативів становлять відхилення від лексико-семантичних норм: журналісти вживають у текстах російнізми, українські лексеми в невласливому їм значенні, семантичні кальки російських слів, припускаються сплутування паронімів, тавтологій і

використання семантично порожніх лексичних одиниць. Проаналізовані найпоширеніші мовленнєві недогляди спричинені впливом інших мов, насамперед російської. Тільки чітка диференціація мовних норм української та російської мов дозволить фахівцям, які працюють зі словом, уникати лексико-семантичної інтерференції, суттєво покращить стан грамотності публіцистичних матеріалів.

Поза нашою увагою в цій розвідці залишилися граматичні й пунктуаційні вади текстів культурно-мовної тематики, які будуть розглянуті в окремій публікації.

References

1. Ponomariv, O. (1999), *Culture of the Word: Linguistic Tips*, Lybid, Kyiv, 240 p.
2. Bondarenko, T. H. (2003), *The Typology of Language Mistakes and Their Elimination In Terms of Editing of Journalistic Materials*, Abstract of the PhD diss. (journ. sci.), Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 20 p.
3. Potebnia, O. O. (2015), *Ukrainian Spelling*, Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of the Ukrainian Language, Nauk. dumka, Kyiv, 288 p.
4. Struhanets, L. (Ed.) (2015), *Culture of Language: From Theory To Practice*, Navchalna knyha – Bohdan, Ternopil, 216 p.
5. Kosmeda, T. A. (2014), “Actual speech processes or “linguistic taste” of Ukrainian modernity?”, *Movoznavstvo [Linguistics]*, vol. 2, pp. 44-55.
6. Suduk, I. I. & Keshiiev, V. B. (2015), “Violation of lexical norms in the language of modern Ukrainian press”, *Naukovi Zapysky Nacionaljnoho Universytetu “Ostrozka Akademiya”. Serija “Filolohichna” [Scientific Notes of the National University “Ostroh Academy”. Series “Philology”]*, vol. 53, pp. 239-242.
7. Nepyivoda, N. F. (1998), *Editor On Ones Own: Ukrainian Language Advisor*, Ukrajinska knyha, Kyiv, 240 p.
8. Dictionary of the Ukrainian Language (1970-1980), in 11 volumes, Naukova dumka, Kyiv.
9. Ukrainian Language and Information Center of the National Academy of Sciences of Ukraine (2018), *Dictionary of the Ukrainian Language Online. Volumes 1-8*, available at: <http://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=13065&page=428> (accessed 26 September 2018).
10. Ukrainian Language and Information Center of the National Academy of Sciences of Ukraine (2018), *“Dictionaries of Ukraine” Online*, available at: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/dictua.aspx?uid=46793> (accessed 03 October 2018).

Submitted on 21.12.2018

Список літератури

1. Пономарів О. Культура слова : мовностилістичні поради : [навч. посібн.]. Київ : Либідь, 1999. 240 с.
2. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : [спец.] 10.01.08 «Журналістика» / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2003. 20 с.
3. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ін-т української мови. Київ : Nauk. dumka, 2015. 288 с.
4. Культура мови : від теорії до практики : монографія / Л. Струганець, О. Бобесюк, О. Веремчук [та ін.]. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. 216 с.

5. Космеда Т. А. Актуальні процеси мовлення чи «мовний смак» української сучасності? // Мовознавство. 2014. № 2. С. 44-55.
6. Судук І. І., Кешієв В. Б. Порушення лексичних норм у мові сучасної української преси // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2015. Вип. 53. С.239-242.
7. Непийвода Н. Ф. Сам собі редактор: Порадник з української мови. Київ : Українська книга, 1998. 240 с.
8. Словник української мови : в 11 томах. Київ : Наукова думка, 1970-1980.
9. Словник української мови online: Український мовно-інформаційний центр. URL : <http://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=13065&page=428> (дата звернення: 26.09.2018).
10. «Словники України» on-line: Український мовно-інформаційний центр НАН України. URL : <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/dictua.aspx?uid=46793> (дата звернення: 03.10.2018).

Надійшла до редколегії 21.12.2018